

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-59>**Ситник І.П.***кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів**Національного університету харчових технологій,
докторант,**Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
ORCID ID: 0000-0002-3906-770X***Sytnyk Inna***Ph.D in Technical sciences, Docent, department of Finance
National University of Food Technologies,**Doctoral student, National Scientific Center
«Institute of Agrarian Economics», Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-3906-770X*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВИХ СУБ'ЄКТІВ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА УМОВИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE FUNCTIONING OF NEW SUBJECTS OF THE PAYMENT SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE CONDITION OF ITS TRANSFORMATION

АНОТАЦІЯ

Сьогодні у платіжній системі України існує низка проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення. Насамперед це сам доступ компаній до надання платіжних послуг, а, як відомо, він дуже обмежений і зарегульований. Ураховуючи сучасні глобалізаційні процеси, а також всеохоплюючу діджиталізацію суспільства, розвиток фінтеху, який максимально налаштований саме на пропозицію і надання платіжних послуг, необхідним є відкриття доступу до таких послуг через спрощення регуляторних процедур і правил, а також їх законодавчого закріплення. У представленому дослідженні проаналізовано, надано рекомендації, а також представлено авторську модель бачення платіжної системи країни, дано характеристику її нових суб'єктів та запропоновано критерії їхньої діяльності, що є надзвичайно актуальним у сучасних умовах постійних змін і перетворень платіжної сфери.

Ключові слова: платіжні системи, платіжна система України, методологія, НБУ, фінтех, реформування, стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ

Сегодня в платежной системе Украины существует ряд проблем, требующих скорейшего решения. Прежде всего это сам доступ компаний к предоставлению платежных услуг, а, как известно, он очень ограничен и зарегулирован. Учитывая современные глобализационные процессы, а также комплексную диджитализацию общества, развитие финтех, который максимально настроен именно на предложение и предоставление платежных услуг, необходимо открытие доступа к таким услугам через упрощение регуляторных процедур и правил, а также их законодательного закрепления. В данном исследовании проанализированы, предложены рекомендации, а также представлена авторская модель видения платежной системы страны, дана характеристика ее новых субъектов и предложены критерии их деятельности, что является чрезвычайно актуальным в современных условиях постоянных изменений и преобразований платежной сферы.

Ключевые слова: платежные системы, платежная система Украины, методология, НБУ, финтех, реформирование, стратегия развития.

ANNOTATION

Today there are a number of problems in Ukraine's payment system that need to be addressed as soon as possible. First of all, it is the access of companies to the provision of payment services,

and it is very limited and regulated. Given the current globalization processes, as well as the inclusive digitalization of society, the development of a fintech that is maximally tuned to the supply and provision of payment services, it is necessary to open access to such services through the simplification of regulatory procedures and rules, as well as their legislative consolidation. In presented the research analyzed, provided recommendations, and presented the author's model of vision of the country's payment system, provided a description of its new entities and proposed criteria for their activity. Given global digitalization and our country, in particular, for Ukraine it is relevant today to reformat the payment system in order to comply with the best European and international standards. These issues, as well as the consequences of such a possible transformation have not been investigated at this time, and there were no relevant proposals for possible changes to the country's payment system. Ukraine's payment systems should try to adapt as much as possible to the new rules and requirements the modern technological world, which is developing at a very fast pace to be competitive in the payment services market. The field of payments is very relevant for new types of payment systems and services, which in turn offer fintech startups. Only in the case of rethinking, changing the role of payment systems, as well as reformatting them in accordance with the new requirements of today, is it possible to further develop the payment system of Ukraine as a whole. Together with the regulator, banks, non-banking institutions, as well as due to the planned changes in the legislation, mechanisms for such cooperation with companies that want to provide payment services should be provided and considered, as well as to offer methodological bases for the functioning of new subject in the context of the country's payment system transformation.

Key words: payment systems, payment system of Ukraine, methodology, NBU, fintech, reform, development strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ураховуючи глобальну світову цифровізацію, сьогодні для України актуальним є переформатування платіжної системи з метою відповідності найкращим європейським і міжнародним стандартам. Ці питання, а також наслідки такої можливої трансформації

на даний момент не досліджувалися, а також не було відповідних пропозицій щодо можливих змін у сфері платіжних систем країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Сьогодні для України актуальним є переформатування платіжної системи з метою відповідності найкращим європейським і міжнародним стандартам, ураховуючи глобальну світову цифровізацію, зокрема і нашої країни. Питання щодо платіжних систем, а також їх функціонування розглядалися у працях учених Т. Кокколи [10], Т. Ковальчука [1], І. Ситник [7; 8], С. Криворучко [2], В. Лук'янова, Т. Савелко, Ю. Валінурової, О. Вовчак, О. Махаєвої [3], Ю. Балакіної, Т. Адабашева та багатьох інших українських і зарубіжних науковців. Актуальні дослідження діяльності і розвитку платіжних систем також проводяться Банком міжнародних розрахунків, зокрема Комітетом із платежів та ринкових інфраструктур [9], та Європейським центральним банком [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте наслідки можливої трансформації платіжної системи країни на даний момент не досліджувалися, а також не було відповідних пропозицій щодо можливих змін у платіжній сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Платіжні системи України повинні намагатися максимально перебудуватися під нові правила і вимоги сучасного технологічного світу, який розвивається надшвидкими темпами, щоб бути конкурентоспроможними на ринку платіжних послуг. Сфера платежів є дуже актуальною для нових різновидів платіжних систем і сервісів, що, своєю чергою, пропонують фінтех-стартапи. Разом із регулятором, банками, небанківськими установами, а також завдяки запланованим змінам у законодавстві треба передбачити і продумати механізми такої співпраці з компаніями, які хочуть надавати платіжні послуги, а також запропонувати методологічні основи функціонування нових суб'єктів за умови трансформації платіжної системи країни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У представлених попередніх дослідженнях ми описували бачення оновленої платіжної системи країни, що буде функціонувати за принципами «відкритого банкінгу» і з новими суб'єктами платіжної системи, якими стануть провайдери платіжних послуг [11; 12]. Своєю чергою, останні матимуть кілька різновидів, які будуть відрізнятися між собою за своїм функціональним призначенням, а отже, матимуть різні

критерії діяльності, це: надавач платіжної послуги з агрегації інформації, надавач платіжної послуги з ініціації платежу, надавач платіжної послуги з обслуговування рахунку, надавач платіжної послуги.

Необхідно зазначити, що надзвичайно актуальними для суб'єктів платіжної системи, які працюють зараз у сфері платіжних послуг і ймовірних нових, залишаються питання ліцензування. Якщо платіжна система України почне функціонувати по-новому і на платіжний ринок вийдуть нові гравці, такі як провайдери платіжних послуг, виникає питання: чи всі вони повинні отримувати однакову ліцензію на свою діяльність?

По-перше, доцільно було б спростити процедуру ліцензування деяким категоріям провайдерів платіжних послуг залежно від величини суми переказів, які вони обслуговують, наприклад за рік, або від специфічності чи обмеженості надаваних платіжних послуг [5]. Сюди, наприклад, можемо віднести роздрібні торгові мережі, які зможуть випускати такі власні платіжні інструменти, як мережеві картки, або мобільних операторів, або спеціальні чи соціальні проекти, наприклад з емісією спеціальних транспортних, муніципальних чи соціальних карток (рис. 1).

У даному разі Національному банку України необхідно буде встановити окремі вимоги до подання такими надавачами обмежених платіжних послуг звітності про суми опрацьованих ними річних платежів, а також здійснення щодо них оверсайту.

Доцільно зупинитися на платіжних інструментах надавачів таких обмежених платіжних послуг. Такі платіжні інструменти не можуть бути універсальними і їх можна буде використовувати лише у торговій мережі, яка й буде надавачем обмеженої платіжної послуги, а також емітентом даного платіжного інструменту, як, наприклад, мережева торгова картка.

При цьому регулятору необхідно слідкувати за тим, щоб такі картки не використовувалися як універсальні, оскільки такі дії можливі і від недобросовісних учасників нового платіжного ринку, які не захочуть проходити повноцінну процедуру ліцензування, а тільки внесення у відповідний реєстр.

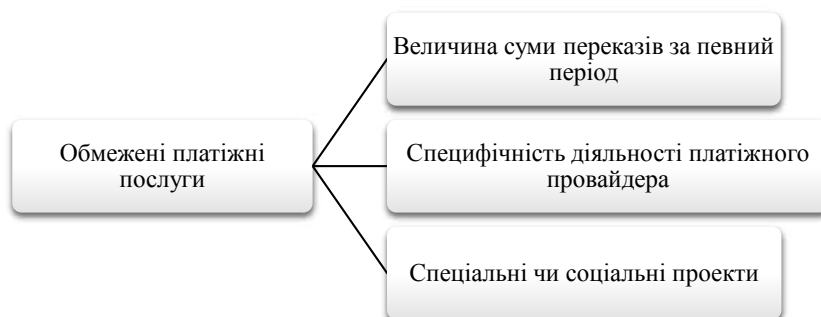


Рис. 1. Критерії обмеженості платіжних послуг у платіжній системі
Джерело: розроблено автором



Рис. 2. Різновиди платіжних інструментів провайдерів платіжних послуг у платіжній системі

Джерело: розроблено автором

За таких умов потрібно передбачити заходи реагування на такі порушення з боку надавачів обмежених платіжних послуг і чітко визначити різницю між універсальним платіжним інструментом та платіжним інструментом з обмеженим використанням (рис. 2).

Сьогодні також набувають популярності платежі через мобільних операторів. До таких платежів можна віднести мікроплатежі, платежі, пов'язані з благодійністю, електронні білети чи цифровий контент, інші задекларовані програми (спецпрограми) згідно з отриманою ліцензією.

Для того щоб зазначені мобільні оператори не проходили повноцінну процедуру ліцензування, доцільно також передбачити отримання



Рис. 3. Можливі платежі через мобільних операторів за спрощеною ліцензією

Джерело: розроблено автором

ними статусу надавача обмежених платіжних послуг за певних установлених НБУ умов, які б передбачали, наприклад, обмеження у сумах переказаних коштів за певний період або величини транзакції на одного клієнта (рис. 3).

Спрощена процедура ліцензування, яка може залежати або від суми переказів за визначений період, або від платіжного інструменту з обмеженим використанням, або специфічності діяльності провайдера платіжних послуг, дасть можливість подальшого розвитку таких компаній, які б за вимоги отримання повноцінної платіжної ліцензії не змогли б цього зробити, а також сприятиме підвищенню конкуренції на платіжному ринку країни.

Якщо провайдер платіжних послуг стави учасниками платіжної системи, то у такому разі платіжна організація платіжної системи повинна надати рівні права доступу до неї всім учасникам. Своєю чергою, такі платіжні провайдер повинні нести відповідальність за дотримання правил та умов платіжної системи і відповідного платіжного законодавства, а у разі їх порушень – відшкодувати завдані збитки. Крім того, провайдер платіжних послуг повинні повідомити своїх клієнтів, учасниками якої або яких платіжних систем вони є.

Зупинимось більш детально на різновидах провайдерів платіжних послуг.

Отже, надавач платіжної послуги з ініціації платежу повинен бути обмежений у діях із коштами клієнта, які він не може зберігати на своєму рахунку, і використовувати їх лише за призначенням відповідно до наданої послуги. Обов'язковою умовою надання послуги з ініціації платежу є гарантування безпеки як проходження самої платіжної транзакції, так і конфіденційних даних користувача платіжної послуги, який, своєю чергою, повинен давати свою згоду на використання інформації про нього і надання її отримувачу платежу. При цьому надавач послуги з ініціації платежу не повинен зберігати персональні дані користувача платіжної послуги, а лише ті дані, які необхідні для її надання. Тільки захищеними каналами зв'язку платіжна інформація повинна проходити до клієнта, отримувача, надавача послуг з обслуговування рахунку і до надавача платіжної послуги, де знаходиться сам рахунок (рис. 4).

Надавач платіжних послуг, де відкрито рахунок клієнта, також повинен дбати про безпеку надання платіжної послуги під час здійснення платіжної операції і передачі її до інших платіжних провайдерів, таких як надавачі послуг з ініціації платежу, обслуговування рахунку, агрегації інформації, та надавати їм усю інформацію, яка необхідна для здійснен-

ня транзакції і зазначена в умовах договору. Необхідно також дотримуватися вимог до вчасності й об'єктивності обробки платіжних доручень, незважаючи на те, через кого вони надійшли до надавача платіжних послуг і чи оформлені відносини між платіжними провайдерами відповідними договорами (рис. 5).

Надавач платіжної послуги з агрегації інформації повинен діяти лише за згодою і дорученнями свого клієнта, використовуючи при цьому надійні канали передачі даних і відповідні заходи безпеки, у тому числі й обов'язкову щоразову його автентифікацію. Він зможе отримувати доступ, а також використовувати та зберігати дані виключно щодо стану рахунку і за згодою клієнта. Такі дії можуть відбуватися лише за умови відкриття інформації про відповідні рахунки надавачем платіжних послуг, у якого вони відкриті. Питання доступу до інформації про стан рахунку клієнта у надавача платіжних послуг іншому провайдеру платіжних послуг є надзвичайно важливим і його необхідно врегульовувати на законодавчому рівні, оскільки сьогодні банки, враховуючи їх монополію на платіжному ринку, не зацікавлені в таких нововведеннях. При цьому існування договірних зобов'язань між надавачем платіжних послуг і надавачем послуги з агрегації інформації щодо стану рахунку може бути не обов'язковим (рис. 6).

Відмова у доступі до платіжного рахунку з боку надавача платіжних послуг надавачам послуг з ініціації платежу та з обслуговування рахунку можлива тільки за певних попередньо визначених, прописаних у договорі або закріплених на законодавчому рівні обставин. Такими причинами можуть бути, наприклад, спроба неавторизованого або незаконного доступу до рахунку клієнта або ж ініціації платіжної транзакції. У таких випадках надавач платіжних



Рис. 4. Основні критерії діяльності надавача платіжної послуги з ініціації платежу

Джерело: розроблено автором

послуг повинен невідкладно повідомляти свого клієнта про такі інциденти і приймати необхідні заходи щодо неможливості здійснення такої платіжної операції.

Для запобігання неналежним переказам, відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, шахрайству провайдери платіжних послуг повинні обмінюватися між собою інформацією про таких суб'єктів платіжного ринку, а також повідомляти про це регулятора і відповідні компетентні органи.

Важливим моментом захисту коштів клієнтів, якими зможуть оперувати провайдери платіжних послуг, від нецільового використання або інших спірних моментів, було б зберігання їх на окремому рахунку і використання лише за призначенням. Платіжна установа, яка отримала кошти від клієнта (користувача) або через іншого провайдера платіжних послуг, повинна забезпечити захист цих коштів, що, своєю чергою, потрібно буде контролювати Національному банку України як регулятору. Для цього необхідно, щоб платіжна установа зберігала кошти, які надійшли від своїх клієнтів і через інших провайдерів для здійснення платіжних операцій, окремо від інших коштів.

Зрозуміло, що банки не хочуть надавати доступ до рахунків своїх клієнтів третім сто-

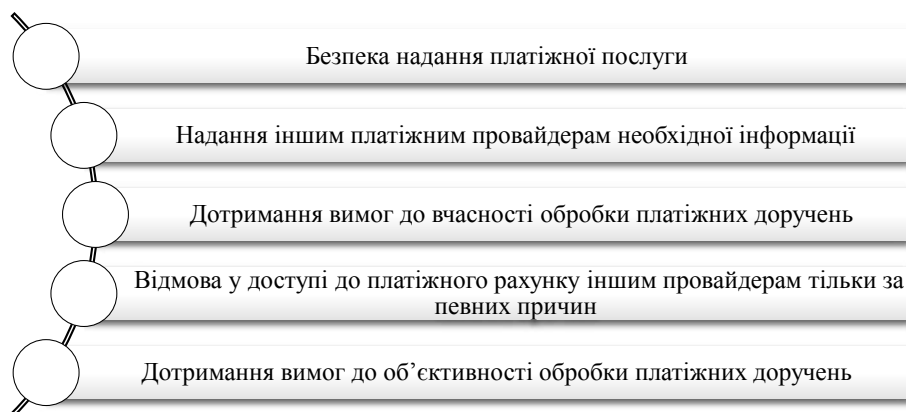


Рис. 5. Основні критерії діяльності надавачів платіжної послуги

Джерело: розроблено автором



Рис. 6. Критерії діяльності надавача платіжної послуги з агрегації інформації

Джерело: розроблено автором

ронам, які за новими правилами платіжного ринку зможуть мати такий доступ, оскільки вони завжди мали монопольне право надання платіжної послуги, не розділяючи процеси створення, обслуговування рахунку, а також ініціації і передачі платежу, оскільки дотепер в українському законодавстві існує лише поняття «платіжна послуга», у якій не виділені окремо її різновиди, незважаючи на те що платіжна екосистема в країні сьогодні надзвичайно чутлива до технологічних змін і трансформацій.

За такого стану справ із доступом до банківського рахунку не можна говорити про конкуренцію на ринку платіжних послуг і, відповідно, отримання таких послуг користувачем якісними, оскільки банки володіють сьогодні в

Україні монопольним правом і доступу до рахунку свого клієнта, і проведення всіх ініційованих останнім платежів (рис. 7).

Своєю чергою, доступ до платіжних систем нових суб'єктів ринку, наприклад провайдерів платіжних послуг, буде сприяти подальшому їх розвитку через збільшення кількості їх учасників.

Тому з метою демонополізації платіжних послуг, що, своєю чергою, призведе до підвищення якості їх надання, необхідно на законодавчому рівні врегулювати питання рівного доступу провайдерів платіжних послуг як до рахунків клієнта в банках, так і до платіжних систем.

При цьому, як у випадках з банками, так і з платіжними системами найактуальнішим питанням залишається питання захисту інформації і безпеки, а також пов'язаних із ними ризиків, за які повинні нести відповідальність усі суб'єкти платіжної інфраструктури, а регулятор, своєю чергою, повинен бути відповідальним за розроблення всіх технічних стандартів і нормативне врегулювання таких питань. Зрозуміло також, що під час здійснення транзакції необхідним є надання платіжної інформації з боку згадуваних суб'єктів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Використання концепції «відкритого банкінгу» у платіжній системі України, крім позитивного впливу на платіжну сферу, матиме позитивний ефект і на суміжні галузі української економіки, що сьогодні є надзвичайно важливим питанням, урахувавши економічну кризу в країні.

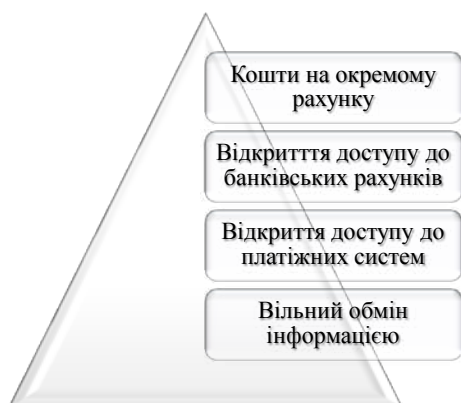


Рис. 7. Механізм забезпечення успішної роботи провайдера платіжних послуг

Джерело: розроблено автором

Для ефективного запровадження даної концепції у платіжній системі України необхідним є вихід на платіжний ринок нових його суб'єктів – провайдерів платіжних послуг, які будуть допомагати забезпечувати безперебійну і надійну діяльність всієї платіжної системи. Таким чином, платіжна сфера зможе поповнитися великою кількістю гравців, які, крім створення здорової конкуренції між ними, будуть також сприяти створенню нових організацій (установ, компаній) та розвитку платіжної системи країни зокрема.

Критерії діяльності провайдерів платіжних послуг, а також механізми забезпечення їхньої роботи повинні передбачати низку вимог до умов, прав та обов'язків нових суб'єктів платіжної системи України за запропонованої функціональної моделі, а також контроль із боку регулятора над їх відповідністю і дотриманням.

У дослідженні проаналізовано, надано рекомендації, а також представлено авторську модель бачення платіжної системи країни, дано характеристику її нових суб'єктів та запропоновано критерії і механізми щодо їхньої діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковальчук Т.Т., Лук'янов В.С. Сучасні платіжні системи. Київ : Знання, 2010. 20 с.
2. Криворучко С.В. Модернизация национальной платежной системы на основе институционального и инфраструктурного взаимодействия : автореф. дис. ... докт. эк. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит». Москва, 2009.
3. Махаева О.О. Основні інфраструктури сучасного фінансового ринку та міжнародні стандарти їх оверсайта. *Вісник НБУ*. 2013. № 7(209). С. 18–24.
4. Офіційний вебсайт ЄЦБ. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/> (дата звернення: 05.05.2019).
5. Офіційний сайт Національного банку України. Платіжні системи і розрахунки. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042 (дата звернення: 16.05.2019).
6. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2346-III, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (дата звернення: 10.05.2019).
7. Ситник І.П., Коротка А.П. Перспективи використання європейського досвіду функціонування платіжних систем в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(2). С. 80–85.
8. Ситник І.П., Фоміна В.С. Вплив фінтеху на розвиток сучасних платіжних систем України. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 2. С. 139–143.
9. CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures. April 2012. URL: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>
10. Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem. Frankfurt am Main : ECB, 2010. 369 p.
11. Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. L 319. 05.12.2007. P. 1–36.
12. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. *Official Journal of the European Union*. L 337. 23.12.2015. P. 35–127.

REFERENCES:

1. Koval'chuk, T. and Luk'yanov, V. (2010). Suchasni platizhni systemy [Modern payment systems]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)
2. Kryvoruchko, S.V. (2009). Modernyzatsyya natsyonal'noy platizhnoy systemy na osnove ynstytutsyonal'noho ynfrastrukturnoho vzaymodeystvyia [Modernization of the National Payment System on the Basis of Institutional and Infrastructure Interaction]: Abstract. diss. for the sciences", Ph.D. Thesis. Moscow: Economy. (in Russian)
3. Makhayeva, O.O. (2013). Osnovni infrastruktury suchasnoho finansovoho rynku ta mizhnarodni standarty yikh oversayta [Basic Infrastructures of the Modern Financial Market and International Standards of Their Overseas]. *Visnyk NBU*, vol. 7(209), pp.18–24.
4. European Central Bank (2019). Available at: <https://www.ecb.europa.eu> (accessed 5 May 2019).
5. NBU (2018). Platizhni systemy i rozrakhunky [Payment systems and calculations]. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042 (accessed 16 May 2019).
6. Verkhovna Rada Ukrayiny (2001). Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 05 kvitnya 2001 roku N 2346-III zi zminamy ta dopovnennnyamy [Law "On Payment Systems and Funds Transfer in Ukraine"]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (accessed 10 May 2019).
7. Sytnyk, I.P. and Korotka, A.P. (2019). [Prospects of using the European experience of functioning of payment systems in Ukraine]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, vol. 2(2), pp. 80–85.
8. Sytnyk, I.P. and Fomina, V.S. (2019). Perspektyvy vykorystannya yevropeys'koho dosvidu funktsionuvannya platizhnykh system v Ukrayini [Influence of fintech on the development of modern payment systems of Ukraine]. *Biznes-navihator*, vol. 2, pp. 139–143.
9. Bank for International Settlements and International Organization of Securities Commissions (2012). "CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures". Available at: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf> (accessed 2 May 2019).
10. Kokkola, T. (2010). The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem, ECB. Frankfurt am Main, FRG.
11. European Union (2007). "Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance)". *Official Journal of the European Union*, vol. L 319, pp. 1–36.
12. European Union (2015). "Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC". *Official Journal of the European Union*, vol. 337, pp. 35–127.